

VĚKOVÁ DIFERENCIACE NA NĚKTERÝCH SLOVANSKÝCH POHŘEBIŠTÍCH Z JIŽNÍHO SLOVENSKA

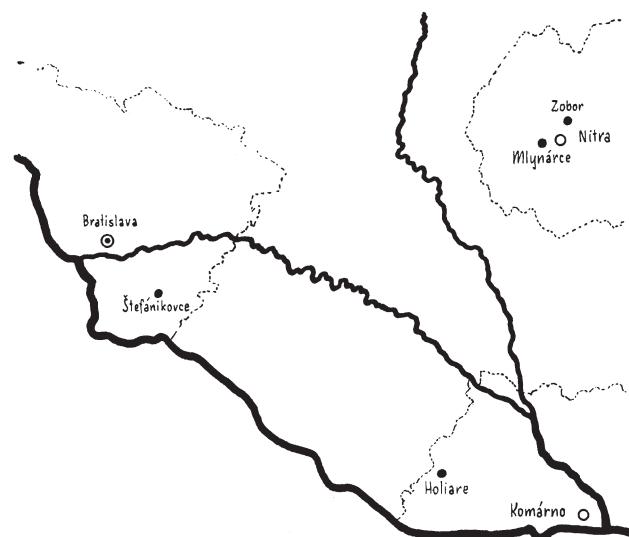
ВОЗРАСТНАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ В НЕКОТОРЫХ СЛАВЯНСКИХ МЕСТАХ ПОГРЕБЕНИЯ
В ЮЖНОЙ СЛОВАКИИ

AGE DIFFERENTIATION IN SOME SLAVONIC BURIAL-PLACES FROM SOUTHERN SLOVAKIA.

H. MALÁ, HRADEC KRÁLOVÉ

Jedním z dílčích problémů antropologického výzkumu na kostrovém materiálu je zjistit pohlaví a věk sledovaných koster. Zařazením koster do jednotlivých antropologických věkových skupin je totiž řešena otázka úmrtnosti populací, žijících v určitém období na určitém území. V rámci tohoto úkolu byla prozatím z raně historického období na Slovensku námi systematicky zpracována 2 slovanská pohřebiště, a to z úpatí *Zoboru* (*okres Nitra*) datované do 10. až 11. století, z *Mlynárců* (*okres Nitra*), datované do 11. století (Malá 1959, 1960). V současné době je zpracováno avarsko-slovanské pohřebiště z *Holiar* (*okres Komárno*), spadající do 7. až 12. století a slovanské pohřebiště ze Štefánikovců (*okres Bratislava*) z konce 10. století (obr. 1).

Kostry z jmenovaných lokalit byly rozděleny podle pohlaví a dále pak byly zařazeny podle klasické metodiky Martina (1928) s přihlédnutím k novým zkušenostem Hansen (1953–1954) a Déroberta, Fullaho (1960) do hlavních antropologických věkových skupin infans I. (0–7 let), infans II. (8–14 let), juvenis (15–22 let), adultus (23–30 let), maturus (31–50 let), senilis (60 a výše), dále do jejich meziskupin a do skupin koster neurčitelných. Na pohřebišti v *Holiarech* bylo tímto způsobem zpracováno 492 jedinců, ze *Zoboru* 89 jedinců, z *Mlynárců* 78 jedinců a ze Štefánikovců 17 jedinců.

Obr. 1. Schematické znázornění umístění pohřebišť.

Рис. 1. Локализация мест погребения.

Fig. 1. Schematic map of the localities, where burying grounds were placed.

Text k obrázkům 2–5:

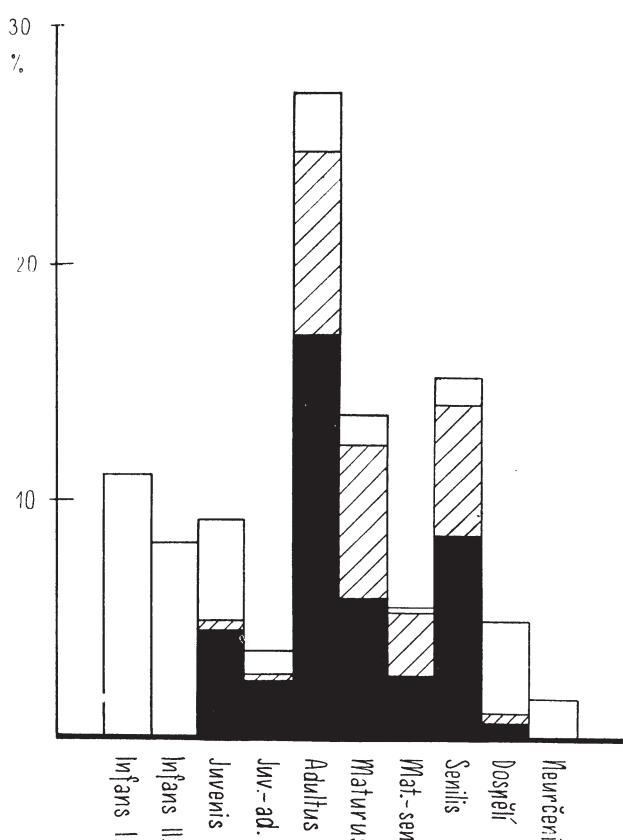
Jednotlivé sloupečky znázorňují procentuální zastoupení koster podle věkových skupin. Pro dospělé jedince byla provedena zároveň diferenciace podle pohlaví, při čemž černé sloupečky znázorňují procentuální zastoupení ženských koster, šrafované sloupečky mužských koster a prázdné sloupečky procenta koster, u nichž nemohlo být pohlaví určeno.

Text k rysunkám 2–5:

Отдельные столбцы обозначают процентуальное за-мещение скелетов по возрасту. Взрослые были распре-делены на мужчин (заштрихованные столбцы), жен-щин (чёрные столбцы) и неопределённые (белые столбцы).

Explication for the fig. 2–5.

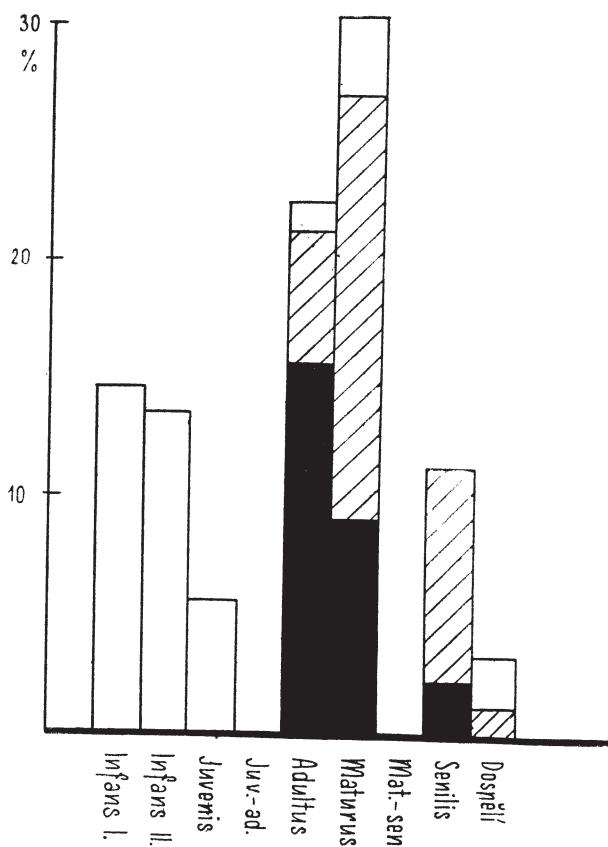
Individual columns means percentage of skeletons according to the age. The adults were separated in men (striped columns) women (black columns) and undetermined (white columns).

Obr. 2. Diferenciace podle věku a pohlaví.
(*Holiare*, *okres Komárno*).

Рис. 2. Возрастная и половая дифференциация (Голяре, район Комарно).

Fig. 2. Differentiation according to the age and Sex.
(*Holiare*, district Komárno).

Obr. 3. Diferenciace podle věku a pohlaví (Zobor, okr. Nitra).
Рис. 3. Возрастная и половая дифференциация (Зобор, район Нитра).

Fig. 3. Differentiation according to the Age and Sex.
(Zobor, district Nitra).

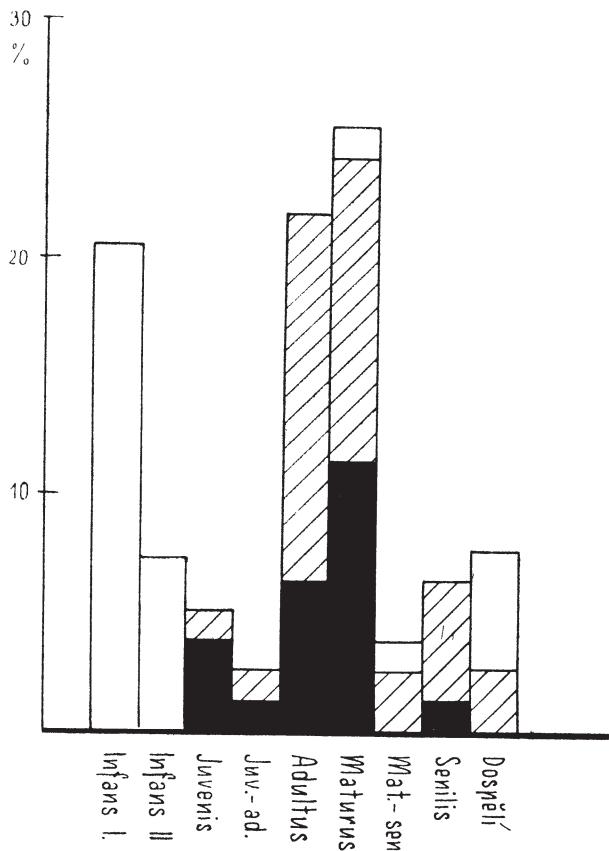
Zastoupení zemřelých dětí, mužů a žen v jednotlivých věkových skupinách pro *Holiare*, *Zobor*, *Mlynárce* a *Štefánikovce* je graficky znázorněno na obr. 2, 3, 4, 5 a číselně vyjádřeno v tabulkách 1 a 2. Z grafu vyplývá, že nejvyšší procento úmrtí postihovalo nedospělé jedince prvních tří věkových skupin, to znamená skupiny *infans I*, *infans II* a *juvenis* tak, jak je to patrné z prvního, druhého a třetího sloupce. Pro děti z *Holiar* ční zastoupení dětských kostér vyjádřené v procentech pro všechny tyto tři věkové skupiny 28,3 %, pro *Zobor* 33,7 %, pro *Mlynárce* 32,0 % a pro *Štefánikovce* 35,3 %. Při srovnání s jinými staroslovanskými pohřebišti tato zjištěná mortalita dětí nejvíce odpovídá údajům autorů jugoslávských Škerlja (1953), Ivanička (1954) a Dolinarové (1953). Tyto hodnoty jsou však nižší než hodnoty zjištěné na některých českých, jihoslovenských a maďarských pohřebištích (tab. 3). Obecně lze říci, že všechna evropská předhistorická i raně historická pohřebiště spolu s námi zkoumanými lokalitami ukazují nepoměrně vyšší dětskou úmrtnost než s jakou se setkáváme v pozdějších údobích. Příčiny této vysoké dětské úmrtnosti zajisté tkví ve špatných životních a hygienických podmínkách dané doby. Tato úmrtnost přestože se nám zdá vysoká, byla ve skutečnosti ještě vyšší, protože na žádné lokalitě nejsme sto jí podchytit celkově. Zpravidla totiž chybí skelety nejmenších dětí, které buď podlehly úplné destrukci anebo částečně neporušené, snadno unikly pozornosti a při nedostatečně pečlivém terénním vý-

zkumu zůstaly nevyzvednutý. Rozhodně ne na posledním místě musíme uvažovat i o tom, že některí novorozeni mohli být zabíjeni, topeni apod., nebo mrtví novorozeni odhadováni, nebo ukládáni na místa nám neznámá. Doposud neznáme sociální strukturu starých Slovanů do té míry, abychom mohli tuto domněnkou potvrdit, avšak příliš malé zastoupení kostříček novorozenec a dětí stáří do jednoho roku nás nutí uvažovat o příčinách jejich absence ve sledovaných souborech.

V grafech 2, 3, 4, 5 třetí a čtvrté sloupce juvenis a juvenis-adultus, vyjadřují úmrtnost mládeže. Přestože na kostech ne zcela dospělých jedinců, často velmi špatně zachovalých, nelze vždy určit pohlaví, zdá se, že úmrtnost mladých žen byla vyšší než u mladých mužů. Zvláště nápadný je tento úkaz na skupinách juvenis a juvenis-adultus z *Holiar*.

Se stejnou situací se také setkáváme ve skupině adultus. Nález vysoké úmrtnosti žen tak, jak se nám jeví na lokalitě *Holiare* a *Zobor* se plně ztotožňuje s údaji jiných autorů z jiných nalezišť. Této skutečnosti se vymyká zjištění na pohřebišti z *Mlynárců*, kde adultních mužů je více než žen. Příčinu časnější smrti u žen lze příčitat kromě jiných faktorů i zvýšené úmrtnosti při často se opakující graviditě, spojené s málo hygienickými podmínkami.

Zatímco u skupiny maturus v *Holiarech* dochází k celkovému poklesu mortality, na pohřebištích ze *Zoboru* a z *Mlynárců* je tomu naopak.

Obr. 4. Diferenciace podle věku a pohlaví.
(Mlynárce, okr. Nitra.)
Рис. 4. Возрастная и половая дифференциация
(Млынарце, район Нитра).

Fig. 4. Differentiation according to the Age and Sex.
(Mlynárce, district Nitra.)

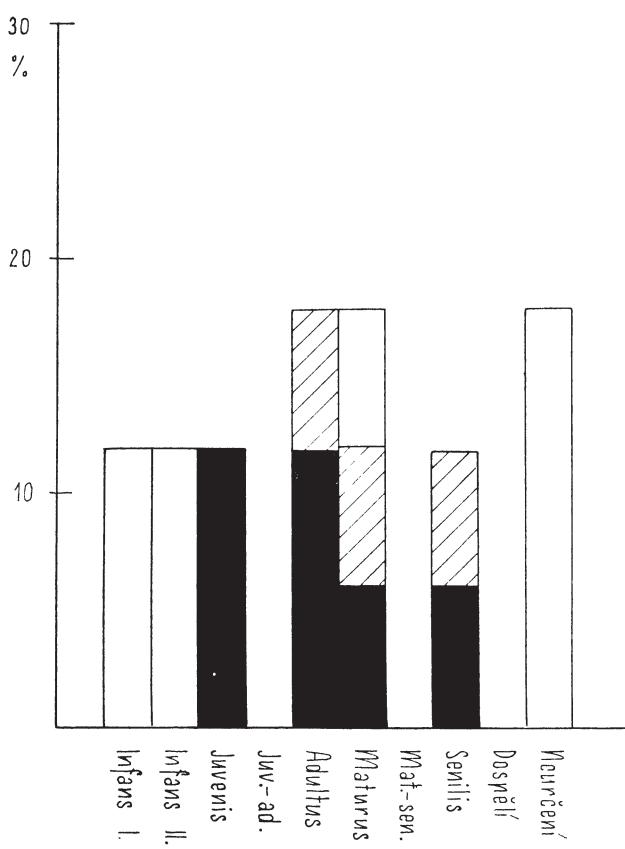
Tab. 4: Zastoupení mužů, žen a dětí (Holiare, okr. Komárno).*)
 Замещение мужчин, женщин и детей (Holiare).*)
 Percentage of Men, Women and Children. (Holiare).*)

Pohlaví Пол Sex	Infans I.	Infans II.	Juvenis	Juv. - Adul.	Adultus	Maturus	Mat. - Sen.	Senilis	Dospělí Взрослые Adults	Neurč. Неопредел. Undeterm.	Neurč. Неопредел. Undeterm.	Celkem Bcero Total ♂+♀ Juv. -Adul.	Celkem Bcero Total ♂+♀ Juv.									
Muži Мужчины Men			2	0,4	1	0,2	38	7,7	32	6,5	13	2,6	26	5,3	2	0,4	114	23,4	112	22,7		
Ženy Женщины Women			22	4,5	11	2,2	83	16,9	29	5,9	13	2,6	42	8,5	3	0,6	203	41,2	181	36,7		
Neurč. Неопредел. Undeterm.			21	4,3	5	1,0	13	2,6	6	1,2	1	0,2	7	1,4	19	3,9		72	14,6	51	10,3	
Neurč. Неопредел. Undeterm.																	9	1,8	9	1,8	9	1,8
Děti Дети Children	54	11,0	40	8,1														94	19,1	139	28,3	
Celkem Bcero Total	54	11,0	40	8,1	45	9,2	17	3,4	134	27,2	67	13,6	27	5,4	75	15,2	24	4,9	9	1,8	492	99,8

*) Tabulky zastoupení mužů, žen a dětí pro Zobor a Mlynáre viz Malá 1959, 1961.

*) Таблицы замещения мужчин, женщин и детей из Зобор и Млынаре см. Мала 1959, 1961.

*) Tables of the percentage of Men, Women and Children from Zobor and Mlynáre in Malá 1959, 1961.

Obr. 5. Diferenciace podle věku a pohlaví
(Štefánikovce, okr. Bratislava).

Рис. 5. Возрастная и половая дифференциация
(Штефаниковце, район Братислава).

Fig. 5. Differentiation according to Age and Sex
(Štefánikovce, district Bratislava).

Z počtu senilních kostér vyplývá, že populace z Holiar obsahovala daleko vyšší procento senilních jedinců (13,8 %), a to ve prospěch žen, na rozdíl od Zoboru a Mlynárců, kde se vysokého věku dožilo pouze 11,2 % v prvním případě a 6,4 % ve druhém případě, a to v obráceném poměru ve prospěch mužů. Zjištění na materiálu ze Štefánikovce vzhledem k malému počtu kostér poskytují jen nezávažné výsledky.

Obecně se soudí, že senility se dožívají více muži než ženy tak, jak je tomu na pohřebišti ze Zoboru a Mlynárců a že tato skutečnost je ve vztahu k rychlejšímu úbytku pracovně přetížených žen raně historického období. Opačná situace v Holiarech by snad na svědčovala tomu, že muži avarsko-slovanského pohřebiště z Holiar pravděpodobně umírali mimo domov, neboť podle archeologických dokladů byli bojovníky – jezdci na koních, pro což svědčí časté pohřívání mužů s koňmi. Také Lipaták (1955) na avarsých pohřebištích z Úllö v Maďarsku konstatuje vyšší počet žen než mužů. Je tedy spíše pravděpodobné, že některí muži z Holiar skutečně umírali mimo sídliště. V čistě slovanských pohřebištích, jak je tomu na Zoboru a v Mlynárcích není pro tento ritus obdobny. Shrne-li celkové počty mužů a žen ze všech čtyř sledovaných pohřebišť v poměrech vyjadřených celými čísly (tab. 4), pak skutečně vidíme, že na avarsko-slovanském pohřebišti v Holiarech a Štefánikovcích je počet žen vyšší než počet mužů, kdežto naproti tomu na čistě slovanských pohřebištích na Zoboru a v Mlynárcích je počet mužů vyšší než počet žen. Tuto skutečnost většího počtu mužů než žen na Zoboru a v Mlynárcích nelze vysvětlit teorií posthumní selekce, podle níž gracilní ženské kostry podléhají snáze zkáze než robustní kostry mužů. Na zkoumaných pohřebištích jsou totiž poměrně ve značné míře zachováni.

Tab. 2: Zastoupení mužů, žen a dětí (Štefánikovce, okr. Bratislava).

Замещение мужчин, женщин и детей. (Štefánikovце)

Percentage of Men, Women and Children. (Štefánikovce)

Pohlaví Пол Sex	Infans I.		Infans II.		Juvenis		Adultus		Maturus		Senilis		Neurčit. Неопредел. Undeterm.		Celkem Всего Total	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Muži Мужчины Men							1	5,9	1	5,9	1	5,9			3	17,6
Ženy Женщины Women					2	11,8	2	11,8	1	5,9	1	5,9			4	23,5
Neurč. Неопредел. Undeterm.									1	5,9			3	17,6	4	23,5
Děti Дети Children	2	11,8	2	11,8											6	35,3
Celkem Всего Total	2	11,8	2	11,8	2	11,8	3	17,6	3	17,6	2	11,8	3	17,6	17	99,9

Tab. 3: Procentuální zastoupení dětských kostér některých slovanských pohřebišť.

Процентуальное замещение детских скелетов некоторых славянских мест погребения.

Percentage of children's skeletons of some slavonic burying grounds.

Pohřebiště Место погребения Burying ground	Autor Автор Author	0' %
Bled 1949	Škerlj	28,0
Holiare	Malá	28,3
Turnišča	Dolinar	29,6
Mlynárce	Malá	32,0
Zobor	Malá	33,7
Ptuj	Ivaniček	33,8
Štefánikovce	Malá	35,3
Stará Kouřim	Chochol	37,7
Bled 1948	Škerlj	42,6
Kerpuszta	Nemeskéri	43,0
Žitavská Tôň	Vlček	47,5
Libice	Hajniš	48,4
Bešeňov	Nemeskéri	49,6

vány kostry nedospělých jedinců, jejichž skeletní konstrukce je ještě křehčí než u dospělých žen.

Tab. 4: Poměr počtu mužů a žen vyjádřený pro názornost malými celými čísly.

Отношение числа мужчин и женщин выражаемое для наглядного примера маленькими цифрами.

Proportion of the number of men and women for clearness indicated by small whole numbers.

Pohřebiště Место погребения Burying ground	Muži : Ženy мужчины : женщины Men : Women
Holiare	4 , 6
Zobor	6 : 5
Mlynárce	6 : 3
Štefánikovce	3 : 4

SOUHRN.

Na zkoumaných čtyřech pohřebištích z jižního Slovenska (*Zobor*, okres *Nitra*; *Mlynárce*, okres *Nitra*; *Holiare*, okres *Komárno*; *Štefánikovce*, okres *Bratislava*) ze 7. až 12. století bylo zjištěno silné zastoupení kostér nedospělých jedinců. Z dospělých jedinců bylo nalezeno na pohřebišti *Zobor* a *Mlynárce* více kostér mužských než ženských, zatímco na pohřebišti *Holiare* a *Štefánikovce* byl vzájemný poměr počtu mužů a žen obrácený, při čemž je nutno přihlédnout k tomu, že pohřebiště ze *Štefánikovce* bylo početně málo zastoupené. Zdá se, že ženy umíraly dříve než muži, což je nejlépe patrné na materiálu z *Holiare*. Tomuto zjištění se poněkud vymyká nález z *Mlynárce*. Nejvyšší procento senilních kostér bylo zaznamenáno na pohřebišti v *Holiarech*. V práci je diskutována úmrtnost v jednotlivých věkových skupinách ve vztahu k pohlaví kostér.

РЕЗЮМЕ

На четырех обследованных местах погребения из южной Словакии (Зобор, район Нитра; Млынарце, район Нитра; Голяре, район Комарно; Штефаниковце,

район Братислава) от 7—12-го столетия наблюдалась значительная доля скелетов юных лиц. Из взрослых скелетов на местах погребения Зобор и Млынарце было найдено больше мужских скелетов, чем женских, тогда как на местах погребения Голяре и Штефаниковце наблюдалось обратное взаимоотношение погребенных мужчин и женщин, причем следует отметить, что число погребенных в Штефаниковцах было невелико. По-видимому женщины умирали раньше, чем мужчины, что наиболее заметно на материале из Голяр. Этому наблюдению несколько противоречат данные из места погребения Млынарце. Наиболее высокий процент старческих скелетов был найден в Голярах. — Обсуждается смертность в отдельных возрастных группах с учетом пола скелетов.

SUMMARY.

It was found that in the four burial-places of Southern Slovakia (*Zobor*, district of *Nitra*; *Mlynárce*, district of *Nitra*; *Holiare*, district *Komárno*; *Štefánikovce*, district of *Bratislava*) dating from the 7th to 12 th centuries skeletons of immature individuals were strongly represented. Among the adult individuals skeletons of males prevailed over those of women in the burial-places of *Zobor* and *Mlynárce* while in the burial-places of *Holiare* and *Štefánikovce* the relation between the numbers of men and women was the opposite. The fact should be taken into consideration that the burial-place of *Štefánikovce* was represented by a small number of skeletons. Women seem to have been dying earlier than men which can be best seen from the material of *Holiare*. This finding rather disagrees with the findings obtained from *Mlynárce*. The highest percentage of senile skeletons was observed in the burial-place of *Holiare*. In the paper mortality in the single age groups is discussed with relation to the sex of the skeletons.

LITERATURA.

DÉROBÉRT L., FULLY G.: Etude critique de la valeur du degré d'oblitération des sutures crâniennes pour la détermination de l'âge d'après l'examen de 480 crânes. *Annales de médecine légale* 40, 2, 154—165, 1960.

DOLINAR Z.: Antropološka obdelava nekropole Turnišče pri Ptaju. *Sloveska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana* 1953.

HAJNIŠ K.: Antropologie slavníkovské Libice. *Diplomová práce biologické fakulty KU, Praha* 1953, rukopis.

CHOCHOL J., BLAJEROVÁ M., PALEČKOVÁ H.: Kostrové pozůstatky slovanského obyvatelstva na Staré Kouřimi. *Památky archeologické* 294—330, 1960.

HANSEN G.: Die Altersbestimmung am proximalen Humerusende und Femurende im Rahmen der Identifizierung menschlicher Skelettreste. *Wissenschaftliche Zchr. der Humboldt-Universität zu Berlin. Math.-Wissenschaftliche Reihe* 1, 3, 1—73, 1953—1954.

IVANIČEK F.: Staroslovanska nekropola u Ptuje. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana* 1951.

KASTELIC J., ŠKERLJ B.: Slovenska nekropola na Bledu. Archeološko in antropološko pokročilo za leto 1948. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana* 1953.

LIPTÁK P.: Recherches anthropologiques sur les ossements Avares des environs d'Üllö. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricæ VI*, 231—315, 1955.

MALÁ H.: Úmrtnost a výskyt některých nemocí u starých

Slovanů z jižního Slovenska. *Sborník vědeckých prací Lékařské fakulty KU Hradec Králové*, 2:4, 551—559, 1959.

MALÁ H.: Příspěvek k antropologii Slovanů X.—XI. století z pohřebiště pod Zoborem a z Mlynárců u Nitry. *Slovenská archeologia VIII*, 1, 231—268, 1960.

MARTIN R.: *Lehrbuch der Anthropologie II*, Jena 1928.

NEMESKÉRI J., LIPTÁK P., SZÖKE B.: Le cimetière du XIe siècle de Kerpuszta. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricæ III*, 205—370, 1953.

SZÖKE B., NEMESKÉRI J., LIPTÁK P.: Archeologické a antropologické poznatky z výskumu v Bešeňove pri Šuranoch. *Slovenská archeologia II*, 105—130, 1954.

ŠKERLJ B., DOLINAR Z.: Sredjeveška okostja z Bledu, izkopana leta 1949. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Slovenská archeologia IV*, 132—152, 1956.

Adresa autorky: M. Malá, katedra anatomie LFKU, Hradec Králové, Šimkova 870.